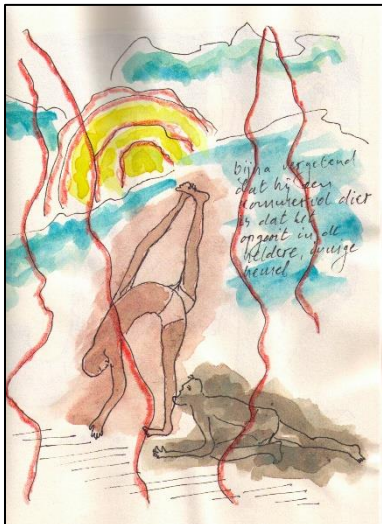

De speelman

(Uit: De Speelman, te verschijnen, 5-6)

De eerste keer dat ik de speelman in levenden lijve sprak, verbaasde ik me vooral over zijn taal. Ik had veel over hem gehoord, maar hem nooit ontmoet. Ik stelde me voor aan hem, vertelde dat ik een hartstochtelijk speler was, die jarenlang had geoefend in het spel. Ik heb altijd gehouden van het zoeken naar woorden en beelden, kleuren en klanken in denken en taal. In het spel kwam mij dat goed van pas, dat bestaat immers uit figuren en gebaren die je vormt uit betekenis. Ideeën zijn bouwwerken van de geest, inzicht en uitzicht vervaardigd uit taal. En spelen is je vermaken, muziek maken met taal.

De speelman beschreef daarop in het kort wat er, lang geleden, bij zijn inwijding als kralenspeler was gebeurd: 'Een en al grensonderzoek,' schamperlachte hij, 'smokkelroutes nalopen, contrabande en wetsontduiking opsporen. Alsof ik een bedrieger was, die de zaak wilde besodemieteren, met absurde leuzen, orakels en levensliederen. Alsof het allemaal voor-de-gek-houderij was!' Hij lachte geamuseerd. Ik was verrast door zijn woordkeus.

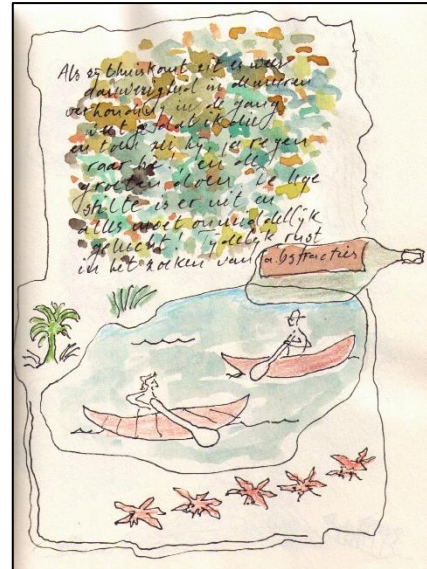
We raakten verzeild in een technisch gesprek, als spelers onder elkaar. Over dat het doel van het spel, waarheidsvinding, altijd verhuld is, ontoegankelijk voor het eerste oog, alleen te ontwaren vanuit een stil punt, ver verwijderd van de verwarrende actualiteit. Dat je dat punt telkens opnieuw moet zien te vinden, van de grond af aan je verhaal opbouwend. Dat je een vorm nodig hebt, beelden, symbolen, een heilig woord, om de glanzende kiemcel op het spoor te komen van waaruit een waarachtig idee opschiet. Ik weet het nog, als de dag van gisteren. Ik zweette van opwinding, alsof ik een nieuw huis ging betrekken, een bord nieuwe namen voorgeschoteld kreeg.

Aan zijn taalgebruik en spreektrant was af te lezen hoe virtuoos hij het spel beheerste. Hij kende de regels en de ruimtes ertussen, de straten, pleinen en parken van het denken, de sluiptwegen van de verbeelding, de brede boulevards van het gevoel. En ook de riolen van het onderbewuste, de luchtspiegelingen van het ideaal, vluchtig en betoverend als de figuren die zwaluwen uittekenen, hoog in de lucht. Hij was bovendien niet alleen thuis in de stad van de geest, ook in de wijde vlaktes eromheen: blindelings kende hij de weg in de verlatenheid. Iedereen weet dat grote stukken van het bewustzijn leeg zijn, braakliggend terrein, onaangetast door begrippen en bedoelingen. Je vindt er enkel onbeschreven ogenblikken, vormloos en wezenloos, zonder geheugen, zodat ze maar moeilijk tot je bewustzijn doordringen. Het is er stil en onbewoond.

Juist daar vroeg hij mij naar, in dat eerste gesprek, naar de buitengebieden van mijn ervaring. Hoe ik brood had gekneet uit tijd en verwarring. Welke goden een plaats hadden op mijn plank. Hij vroeg naar momenten van grensoverschrijding en ommekeer, het dreigende geluid van gewerschoten in de nacht, het schreeuwen om stilte, het koppig

weigeren ergens dood aan te gaan - al die ervaringen tussen dromen en waken waar je nauwelijks woorden voor hebt, en waar het niet zeker van is dat degene die je wel hebt, ook passen op je ervaring. Een woord gebruiken wil immers nog niet zeggen dat je de betekenis ervan kent, laat staan wat er uit geboren wil worden.

Ik merkte hoe hij mij, in dat eerste gesprek, met zachte hand naar de randen van mijn taal dirigeerde, de ruimte achter de woorden, waar de dingen meer zijn dan zichzelf: ook de leegte om hen heen, de draden die hen verbinden, het onderlinge aantrekken en afstoten, het grootgroeien en wegwijnen, de vernieuwing en de veroudering, al die vezels en hun verstrengelingen die een simpele ervaring tot een complex verhaal maken. Van meet af aan begon hij die spanlijnen te bespelen, alsof hij wilde nagaan hoever mijn besef reikte, hoe zacht het touché van mijn vingertoppen was, hoe breed het klavier van mijn denken. Het verraste me, ook al had ik het kunnen verwachten.

Weldra liep ik tegen de grenzen van mijn taalvermogen aan. Ik wist dat je in het spel abstracties moet vermijden en waarnemingen opzoeken, je niet richten op 'de kwestie op zich' maar op 'de kwestie voor jou'. Alleen daar zijn de ideeën te vinden. Ik wist ook, dat wie zijn denken beperkt tot het onpersoonlijke, zijn eigen afwezigheid niet opmerkt. Hij kent misschien de plattegrond van een kwestie, maar niet de intieme plekken waar het leven zich afspeelt. Wel de kaart van de stad, maar niet de woon- en verblijfplaatsen erin. Wel de straten met hun gevels en deurbellen, maar niet de hand die het dak vormt boven iemands hoofd. Ook van zichzelf ziet hij alleen de buitenkant, niet de binnenkant. Hij is een vreemde voor zichzelf, een wandelend raadsel.

Maar toen hij mij begon te ondervragen, leek ik zelf niet meer goed te weten hoe mijn plattegrond in elkaar stak. Ik raakte in de war, ik was telkens de weg kwijt. Was ik dan, na al die jaren het spel te hebben gespeeld, nog steeds een vreemde in mijn eigen stad? Ik had wel een kaart, een stratenplan, en genoeg schijn van inzicht of vertoon van gemak, om met zevenmijlslaarzen door de geest te snellen. Maar was ik ook werkelijk in staat de huizen binnen te gaan, door te dringen tot in de woonkamers, de keukens en de slaapkamers, of af te dalen naar de kelders en op te klimmen naar de zolders? Zelfs in mijn eigen huis kende ik die ruimtes slecht.

Geen wonder, bedacht ik me, dat er bij de toetsing van iemands spelniveau naar contrabande en smokkelarij werd gezocht. Als ik de speelman mijn eigen composities zou voorspelen of mij invoegen in zijn spel, zou hij ongetwijfeld hetzelfde doen. Toetsing is grenscontrole. En grenzen zijn moerasgebieden, vol verzwegen bedoelingen en onderhuidse schemerzones. Het zijn overgangsgebieden naar een andere tijd, droomtijd van hieruit gezien. Wie het spel speelt loopt er onvermijdelijk tegenaan. Want elk spel heeft zijn tegenspel, elk denken zijn contrapunt. Wie waagt zich in dat gebied? Wie wil het risico lopen

verzeild te raken op de vluchtstroken en dwaalwegen van de geest, kasseibanen en karresporen, of erger, in de berm en misschien wel in de sloot?

‘Je zou wel gek zijn.’

‘En toch zit daar, gek genoeg, het grote verlangen.’

Zo begonnen we, met die dingen te bespreken, de aard en werking van het scheppende woord, het verlangen erin door te dringen, en de grenzen ervan.